

„RÂNDUIALA” DIN 1833 A BRESLEI UNITE A MEȘTEȘUGARILOR DIN CARANSEBEȘ ȘI DE PE TERITORIUL REGIMENTULUI DE GRANIȚĂ NR. 13 ROMÂNNO-ILIRIC

Costin FENEȘAN

Istoria breslelor și a meșteșugarilor din Banat în secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a celui următor a rămas, în pofida unor cercetări recente vrednice de toată aprecierea¹, un domeniu destul de puțin cunoscut. Aceasta se datorește, pe de o parte, pierderilor consistente și de neînlocuit suferite în cursul timpului de arhivele din Banat, pe de altă parte, investigării cu totul neîndestulătoare și doar incidentale a bogatului material documentar păstrat în arhivele de la Viena, Budapesta și chiar Timișoara. În cazul breslelor și meșteșugurilor din Granița Militară Bănățeană, se poate afirma fără echivoc, că suntem abia la început de drum. Situația se datorește, pe de o parte, statutului specific al confiniului militar, sesizat doar parțial și cu totul insuficient până în prezent, pe de altă parte lipsei unor cercetări atât în arhiva Comandamentului Militar General al Banatului, în cea a regimentelor bănățene de graniță și a companiilor din organica lor, cât mai cu seamă în arhiva de maximă importanță a Consiliului Aulic de Război, păstrată la Viena. De altfel nici monografiile de întindere mai mare sau mai mică dedicate Graniței Militare habsburgice sau confiniului militar bănățean² nu se referă decât fugar sau chiar deloc la breslele și meșteșugurile din granița militară imperială. În acest fel, cercetarea istorică este încă lipsită de posibilitatea evaluării importanței acestui domeniu pentru viața economico – socială și evoluția, în general, a Graniței Militare, cât și de capacitatea de a sesiza efectul impulsurilor venite din afară asupra unei lumi supuse rigorilor administrației militare, respectiv raportarea la realitățile din teritoriul civil al Banatului. Pentru a putea discerne însă cât mai aproape de realitate mediul în care s-au dezvoltat breslele și meșteșugurile din confinitul militar bănățean, socotim că nu este de prisos o retrospectivă rezumativă asupra fenomenului în secolul al XVIII-lea, până la constituirea Graniței Militare.

Dacă la puțin timp după ocuparea Banatului de către Habsburgi (1716), generalul conte Mercy, primul guvernator militar și civil al noii țări de coroană, pledase în proiectul său de organizare (*Einrichtungswerk*) din 1717 pentru organizarea de bresle în Banat după modelul vienez – propunere susținută de altfel și de împăratul Carol al VI-lea –, Camera Aulică avea să-și impună până la urmă punctul de vedere contrar. Ridicând în repetate rânduri obiecția că noua provincie imperială urma să fie organizată din punct de vedere constituțional în mod diferit de țările de coroană din partea de apus a monarhiei habsburgice, Camera Aulică s-a opus în mod stăruitor constituirii de bresle meșteșugărești în Banat.

Motivația de competenție era teama că limitarea numărului de meșteșugari datorită existenței breslelor ar fi oprit venirea unor meșteri străini, compromițând în acest fel politica populaționistă

¹ Kovach 1998; Kakucs 2008.

² Vanicek 1875, III; Schwicker 1883; Milleker 1925; Amstadt 1969; Smeu 1980; Groza 1983; Roth 1988.

promovată pe atunci ca doctrină de stat. În viziunea Camerei Aulice, exprimate într-un raport adresat împăratului în 1723, abia după ce Banatul ar fi fost populat în măsura suficientă nu ar mai fi existat piedici în calea organizării de bresle.

În pofida contraargumentelor invocate de guvernatorul Mercy și de consilierul administrativ Samuel von Rebentisch, care socoteau mai profitabilă formarea de meșteri din rândul populației locale decât aducerea unor străini cu mari costuri, Camera Aulică nu și-a modificat punctul de vedere. În Banat obiectivele de politică economică a statului, inclusiv activitatea meșteșugărească, urmau să fie realizate prin intervenția directă a statului (în speță a Camerei Aulice), prin intermediul Administrației provinciale³. Dacă în provincie, politica impusă de Camera Aulică a fost respectată cu strictețe, în schimb, la Timișoara – probabil ca urmare a presiunilor exercitate de meșteșugarii de acolo și desigur cu îngăduința binevoitoare a autorităților locale – primele bresle meșteșugărești s-au constituit încă în primele decenii ale administrației imperiale⁴.

După războiul austro – turc din 1737–1739, cu urmările sale catastrofale pentru Banat, a continuat disputa cu privire la constituirea de bresle meșteșugărești, dar Administrația imperială a țării – atât cea mixtă (militară și civilă) cât și cea civilă (începând cu anul 1751) – s-au mulțumit să urmeze politica impusă de Camera Aulică. Un moment important de deschidere l-a constituit, în 1771, supunerea spre aprobarea Camerei Aulice, a unui proiect de act privilegiat pe seama breslelor reunite de meșteșugari din Timișoara și din întreg Banatul (*Entwurfeines k.u.k Privilegienbriefes für die vereinigten Handwerkerszünfte im Temeswarer Banat und der Hauptstadt und Festung Temeswar*). După modelul reglementării de breaslă de la Karlstadt (*Karlovac*, în Croația), la Timișoara urma să fie înființată o breaslă principală, căreia i s-ar fi asociat 13 bresle mai mici, aflate în centrele urbane din provincie. De această dată propunerea Administrației Banatului a primit aprobarea împărătesei Maria Tereza, iar odată cu aceasta organizării de bresle meșteșugărești nu i-a mai stat nimic în cale. Se mai cuvine amintit faptul că, în timpul administrației civile în Banat, începând cu anul 1751 și până la încorporarea provinciei de către Ungaria (1778–1779), nu a fost adoptat nici un statut general de breaslă. Se pare însă, că au existat diferite așa-numite „articole de breaslă”, asemănătoare cu privilegiile de breaslă, tolerate în mod tacit către autoritățile din Banat⁵. În orice caz, după încorporarea efectivă a celei mai mari părți a Banatului de regatul Ungariei și constituirea comitatelor Timiș, Torontal și Caraș/Severin (1779), organizării meșteșugurilor în bresle nu le-a mai stat nimic în cale. Astfel, breslele au devenit, mai ales în prima jumătate a secolului al XIX-lea, tot mai numeroase în localitățile mai mari și deopotrivă în unele mai mici⁶, în același timp cu sporirea numărului de meșteșugari, care acopereau o paletă largă de meserii⁷.

Dezvoltarea meșteșugurilor și a breslelor pe teritoriul bănățean din sud, sud-est și o parte din est, organizat succesiv, în anii 1766–1783, într-o structură aparte, cea a Graniței Militare⁸,

³ Jordan 1967, p. 47–48.

⁴ În 1719, la Timișoara s-au constituit nu mai puțin de 9 bresle meșteșugărești: brutari, măcelari, cizmari, fierari/potcovari, rotari, strungari, olari, tâmplari și aurari, urmați în 1726 de țesători. Mai târziu s-a organizat breasla pantofarilor (1764) și cea a curelarilor (1780), vezi Kovach 1998, p. 262.

⁵ Jordan 1967, p. 131–132.

⁶ Vezi lista acestora la Kovach 1998, p. 262–267.

⁷ Astfel, în cele trei comitate din Banatul civil, în anul 1828 au fost înregistrați nu mai puțin de 6817 meșteșugari de cele mai diferite profesii: 1027 în comitatul Caraș (cu părți din vechiul comitat Severin), 2229 în comitatul Timiș, 2816 în comitatul Torontal și 785 în orașul Timișoara, vezi Kovach 1998, 247. În centrele urbane mai mari numărul meșteșugarilor a ajuns să reprezinte o proporție semnificativă din populația activă: 438 la Vârșeț (Kovach 1998, p. 253), 326 la Lipova (Kovach 1998, p. 251), 152 la Lugojul german și român, 131 la Oravița montană și română, 57 la Bocșa montană și română, 50 la Sasca Montană și Română, 25 la Dognecea și 19 la Reșița (Kovach 1998, p. 248), chiar dacă meșteșugarii nu erau organizați peste tot în bresle.

⁸ Vezi în acest sens mai ales Vanicek 1875, II, p. 181–235; vezi și Schwicker 1883, p. 122–131 și Marchescu 1941, p. 72–83

avea să înregistreze însă o evoluție diferită de cea de pe teritoriul comitatelor. În confiniul bănățean, autoritatea supremă era exercitată de Consiliul Aulic de Război prin Comandamentul Militar General al Banatului, căruia i se subordonau comenzile celor două regimente de graniță, cel germano – bănățean, cu sediul la Panciova și cel româno-iliric cu sediul la Biserica Albă. Până la introducerea așa-numitei Constituții confiniare din anul 1807, activitatea din Granița Militară Bănățeană era reglementată de *Codul drepturilor militare de graniță pentru Generalatele de graniță Varazdin și Karlovac* din anul 1754⁹. Întregit pentru confiniul bănățean cu diferite ordine ale Consiliului Aulic de Război. De asemenea, în Granița Militară Bănățeană s-au aplicat și prevederile *Regulamentului* din 1755, care întregeau dispozițiile *Codului* din 1754, precum și ordinile Inspectoratului general al granițelor militare (înființat în 1765).

Nu știm deocamdată dacă în Granița Militară Bănățeană au ființat bresle meșteșugărești încă din primii ani de existență. Ne este în schimb cunoscut faptul că atât Consiliul Aulic de Război cât și Comandamentul Militar General al Banatului au luat măsuri ca meseriile intens solicitate în teritoriul confiniar (de ex. zidăria, dulgheria, fierăria, tâmplăria) să fie deprinse de ucenici recrutați la fața locului¹⁰. Rostul noilor meseriași era aproape exclusiv satisfacerea nevoilor populației locale și deopotrivă a trebuințelor trupelor de graniță. Despre desfacere pe piețele învecinate (Banatul provincial, Țara Românească, Serbia) nici nu putea fi vorba. Odată cu constituirea așa-numitelor comunități militare¹¹ – la Biserica Albă în 1777 (statul reconfirmat în 1792)¹² și la Panciova, în 1794 – organizarea meșteșugarilor din confiniul bănățean în bresle a devenit cu puțință, în conformitate cu *Regulamentul* elaborat în 1784, pe temeiul propunerilor formulate în 1780 de maiorul Oesterreicher, inspector al comunităților militare din Granița Slavonă și din Granița Bănățeană¹³.

Vom zăbovi, în cele ce urmează, asupra acestui *Regulament*, deoarece o jumătate de secol mat târziu vom regăsi la Caransebeș, aproape transcrise cuvânt cu cuvânt, principiile și prevederile acestuia. În viziunea lui Oesterreicher, agreată și aprobată de altfel de Consiliul Aulic de Război, breslele aveau ca scop pregătirea unor meseriași capabili, protejarea clienților lor de orice escrocherie, dar și asigurarea unui climat de moralitate. În consecință, dreptul de meșter breslaș, asociat celui de cetățean al comunității militare, urma să-i fie acordat doar aceuia, care îndeplinea criteriile profesionale și morale de primire în breaslă.

Dacă până la raportul maiorului Oesterreicher fiecare meșteșug formase o breaslă distinctă, cu o ladă de breaslă separată, în 1784 toți meșteșugarii au fost uniți într-o singură breaslă, cu o singură ladă de breaslă, ale cărei chei erau păstrate de meșterul de breaslă (*Zunftmeister*) și de fiecare dintre cei doi adjuncți ai săi (*Zunftvorsteher*), (*Zunftvorsteher*). Privilegiul din 1784 al breslei unite prevedea punerea membrilor ei pe picior de egalitate cu meșterii din țările de coroană „ereditare”, garantându-li-se dreptul exclusiv de practicare a meșteșugului, dar cu interdicția de a vinde produse meșteșugărești străine. Breasla unită, care își alegea conducerea (*Obervorsteher* și *Untervorsteher*) fără intervenția autorităților militare, avea îndatorirea ca, din veniturile strânse

⁹ Cu privire la aceasta, vezi Vanicek 1875, II, p. 1–44.

¹⁰ A.N.T., C.G.B., 22/13, f. 50–55.

¹¹ Cu privire la comunitățile militare din cadrul regimentelor de graniță, vezi Vanicek, III, p. 35–44. Comunitățile militare beneficiau, spre deosebire de celelalte localități din Granița Militară, de unele privilegii: scutirea locuitorilor de obligații militare și de obligativitatea viețuirii în cadrul comunioanelor de casă, existența unui Magistrat (primar, cu un Sfat format din mai mulți jurați) ales de către locuitori fără intervenția autorităților militare, dreptul de cetățenie pentru cei care îndeplineau condițiile de obținere ale acesteia etc.

¹² În anul dobândirii statutului de comunitate militară, la Biserica Albă erau 119 meșteșugari la un număr de 2737 locuitori, vezi Vanicek 1875, II, p. 298.

¹³ Nu trebuie uitat faptul că, în perioada 1783–1790, Comandamentul Militar General al Banatului a fost unit cu Comandamentul Militar General al Slavoniei, sediul comandamentului comun fiind la Petrovaradin.

în lada de breaslă, să asigure îngrijirea membrilor ei bolnavi și săraci în spitalul comunității militare. În fine, pentru a se preveni orice tentativă de deturnare sau folosire nechibzuită a banilor din lada breslei, era instituit un comisar militar, cu rol de control și arbitraj¹⁴.

Constituția confiniară din 7 august 1807, devenită lege fundamentală pentru întreaga Graniță Militară habsburgică, a stabilit în secțiunea a II-a principală (*Despre dreptul grănicerilor de a se ocupa de meserii, comerț și științe*) principiile care urmau să reglementeze și activitatea meșteșugarilor din confiniul militar bănățean. Cu toate că agricultura avea să rămână ocupația principală a grănicerilor, totuși acestora li se oferea posibilitatea să desfășoare orice altă activitate aducătoare de venit, cu condiția de nu a fi fost afectat serviciul militar (§ 42)¹⁵. Meseriașii, trăind despărțiți de comunionul lor de origine și scutiți de serviciul militar, nu aveau dreptul să dobândească în Granița Militară decât o singură casă de locuit și 2 iugăre de pământ arabil în Regimentul româno-iliric, respectiv 3 iugăre în Regimentul germano – bănățean¹⁶. Potrivit *Constituției confiniare* din 1807, meseriile din Granița Militară, care nu erau cuprinse în bresle – excepție făceau breslele din comunitățile militare Biserica Albă și Panciova, puteau fi exercitate în mod liber de către grăniceri, ca o activitate colaterală, menită să le acopere nevoile casnice. În schimb, pentru învățarea meseriilor organizate în bresle și exercitate apoi ca ocupație exclusivă comenzile regimentelor de graniță urmau să acorde aprobarea doar tinerilor inapți pentru serviciu militar și care nu puteau fi folosiți la muncile mai grele din gospodărie. Învățarea unor meserii mai grele dar absolut necesare în Granița Militară putea fi îngăduită și tinerilor apți din punct de vedere militar, provenind din familii mari și sărace, dar cu obligația de a se stabili în confiniul militar și de a-și exercita meșteșugul doar acolo (§ 43)¹⁷.

Pentru a preveni însă orice posibilitate de a se sustrage controlului autorităților militare, *Constituția confiniară* din 1807 a stabilit ca regimentele de graniță să-i înregistreze ca meșteșugari independenți doar pe cei care se instruiseră în acord cu rânduielile generale de breaslă (§44). Meșterii din Granița Militară urmau să fie înscrși în breslele din cea mai apropiată comunitate militară sau din localitatea de stat-major (*Stabsort*) a regimentului, având a se bucura de toate privilegiile de breaslă (§45)¹⁸. Meșteșugarii care nu făceau parte din nici un comunion grăniceresc, exercitând pentru sine și în mod exclusiv meșteșugul, erau scutiți de serviciul militar. Fiii lor beneficiau de aceeași scutire doar în măsura în care, potrivit cu criteriile de înrolare, erau indispensabili în gospodăria părintească (§51). *Constituția confiniară* din 1807 a mai stabilit, că meșteșugarilor din teritoriul confinar nu le puteau fi aplicate în mod public pedepse corporale decât în urma unei sentințe a Tribunalului regimentar, anume în cazul unei infracțiuni sau a unui delict grav ori săvârșit în mod repetat. În astfel de cazuri, documentele anchetei judecătorești urmau să fie înaintate împreună cu cel vinovat statului-major al regimentului de graniță de către comandantul de companie (§52)¹⁹.

În secțiunea a VII-a principală a *Constituției confiniare* din 1807 a fost implementat regimul de impozitare aplicat meșteșugarilor de pe teritoriul de graniță²⁰. Aceștia au fost împărțiți în patru categorii de impunere, în funcție de venitul realizat, anume la 10, 8, 6 și 4 florini pe an (§148). Meșteșugarii din Granița Militară Bănățeană, care nu puteau plăti însă un impozit anual de cel puțin 6 florini, urmau să nu mai fie înregistrați cu acest statut, ci – dacă stăpâneau pământ

¹⁴ Vanicek 1875, II, p. 303–304.

¹⁵ Vanicek 1875, III, p. 194

¹⁶ Marchescu 1941, p. 125.

¹⁷ Vanicek 1875, III, p. 195.

¹⁸ Vanicek 1875, III, p. 195–196.

¹⁹ Vanicek 1875, III, p. 197.

²⁰ Vanicek 1875, III, p. 275–277.

– ca grăniceri și persoane obligate la plata unui impozit de protecție în sumă de 4 florini pe an, având dreptul să-și exercite meșteșugul doar ca ajutoare ale meșterilor conscriși ca atare (§149). De asemenea, meseriașii care, pe lângă exercitarea meșteșugului lor, se ocupau și de negustorie, aveau obligația să plătească impozitul comercial aferent clasei respective (§150). Pentru a fi însă stabilită o încadrare corectă a meșteșugarilor în clasele de impozitare, *Constituția confiniară* din 1807 a prevăzut să se țină seama nu numai de venitul realizat, așa cum era declarat de către impozabil, dar și de datele furnizate de comandantul de companie și de cel al localității de graniță în care domiciliul meșteșugarului respectiv (§151).

Existența comunităților militare de la Biserica Albă și Panciova încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în care, datorită numărului mare de meșteșugari, s-a trecut la organizarea în bresle, a impus – după modelul din Granița croată și din cea slăvonă și potrivit cu prevederile *Regulamentului* din 1784 – promulgarea de către Consiliul Aulic de Război, la 2 iulie 1794, a unui privilegiu al breslei unite²¹, vizând modul de funcționare aplicat în completarea statutelor fiecărei bresle în parte²². Cât privește existența unei bresle comune a meșteșugarilor pe teritoriul regimentului de graniță din Banat pe temeiul unui statut inspirat de privilegiile de breaslă de la Petrovaradin al meșteșugarilor din Granița slăvonă, act aprobat de generalul Engelshofen în 1751²³, credem că funcționarea acesteia în perioada anterioară existenței comunităților militare trebuie pusă în mod serios sub semnul întrebării. De asemenea, rămâne de discutat și măsura în care privilegiul meșteșugarilor de la Karlovac (Croația) din anul 1767, care a servit apoi drept model celui de la Varaždin (Slavonia) din 1771²⁴, va fi constituit o sursă fundamentală de inspirație pentru cel din Granița Militară Bănățeană. Cert este însă faptul că, printr-o hotărâre din 13 septembrie 1773 a Consiliului Aulic de Război, în Granița Militară Bănățeană a fost înființată o breaslă în care erau cuprinși toți meșteșugarii de pe teritoriul confinar. Breasla era condusă de un „meșter al Graniței” (*Grenz-Meister*) cu sediul la Biserica Albă. Acestui prim-meșter îi revenea reglementarea tuturor problemelor legate de organizarea breslei, de producerea și desfacerea bunurilor meșteșugărești²⁵. Se mai cuvine amintit faptul, că breasla unită, organizată pe temeiul privilegiului din 2 iulie 1794, și-a avut sediul la Panciova, devenită în același an comunitate militară. Dar breasla nu a ființat acolo decât scurtă vreme, deoarece, în 1797, meșteșugarii pancioveni și cei de la Biserica Albă – cealaltă comunitate militară din confinitul bănățean – s-au organizat în bresle separate²⁶.

Meșteșugarii din granița Militară Bănățeană, organizați în bresle sau nu, au avut, înainte de toate, menirea să asigure diferitele trebuințe ale organismului militar, ceea ce explică prezența într-un număr mare a zidarilor, dulgherilor, tâmplarilor, fierarilor, potcovarilor și șelarilor. De multe ori, regimentele de graniță încheiau cu acești meșteșugari din bresle sau din afara acestora contracte pentru executarea de diferite lucrări sau furnizarea de diferite produse²⁷. Satisfacerea nevoii pieții locale reprezenta o activitate oarecum complementară, mai ales că majoritatea celor

²¹ A.N.T., C.G.B., 61/105, f. 576–581.

²² Pentru Biserica Albă, vezi reglementările referitoare la bresle din anii 1794 (A.N.T., C.G.B., 61/106, f. 582–591), 1795 (A.N.T., C.G.B., 67/60, f. 357–371), 1797 (A.N.T., C.G.B., 71/77, f. 379–382 și f. 406–409) și 1804 (A.N.T., C.G.B., 93/18, f. 148–153). Pentru Panciova, vezi Davidhazy 1986 și A.N.T., C.G.B., f. 81/13, f. 86–93.

²³ Milleker 1925, p. 65–66

²⁴ Hietzinger 1823, II, p. 253.

²⁵ Vezi Milleker 1925, p. 20 și Kakucs 2008, p. 91.

²⁶ Milleker 1925, p. 20–21, p. 91.

²⁷ De aceea este cât se poate de firească preocuparea autorităților militare pentru a susține dezvoltarea acestor meșteșuguri. Astfe, de pildă, printr-un ordin din 1811 al Consiliului Aulic de Război, meșterii zidari și dulgheri erau obligați sub amenințarea unor sancțiuni să instruiască un număr cât mai mare de ucenici, vezi A.N.T., C.G.B., 132/58, f. 827–833.

necesare gospodăriilor grănicerești era asigurată de industria casnică. Dacă pentru unele servicii (cizmărie, croitorie, brutărie etc.) meșteșugarii breslei din cele două comunități militare puteau satisface necesitățile, în schimb produsele complexe, îndeosebi însă cele de lux, trebuiau importate din alte părți ale monarhiei. De asemenea, se cuvine amintit faptul că majoritatea meșteșugarilor erau concentrați în cele două comunități militare, Panciova și Biserica Albă, ceilalți fiind răspândiți prin diferite localități rurale mai mari. Astfel, în 1815, în Granița Militară Bănățeană erau înregistrați 1637 meșteșugari, adică unul la 107 locuitori²⁸. 788 dintre aceștia se aflau în cele două comunități militare amintite, în vreme ce 849 meșteșugari își aveau reședința în diferite localități de pe teritoriul celor două regimente de graniță bănățene²⁹. Măsurile dispuse de Consiliul Aulic de Război pentru încurajarea meșteșugurilor în confinitul militar imperial, inclusiv prin aducerea unor meșteri din alte părți ale monarhiei, au dus la sporirea numărului acestora și în Granița Militară Bănățeană, astfel că, în 1817, acolo au fost conșcriși nu mai puțin de 2123 meșteșugari³⁰. Acesta este cadrul în care a fost înființată în 1833 breasla unită a meșteșugarilor din Caransebeș și de pe teritoriul Regimentului de graniță nr. 13 româno-iliric (din 1838, Regimentul româno – bănățean).

Credem că o scurtă privire asupra trecutului Caransebeșului în secolul al XVIII-lea, după instalarea administrației imperiale, este binevenită pentru a putea înțelege evoluția din primele decenii ale secolului următor. Din păcate, monografiile de până acum ale Caransebeșului³¹ nu se oferă aproape nimic în această privință. Pierderile de neînlocuit înregistrate de arhivele locale, deopotrivă cu lipsa oricăror cercetări în arhivele de la Timișoara, Viena și Budapesta, ne pune în situația de a avea la dispoziție doar câteva informații disparate.

Dacă până în 1658 orașul Caransebeș reprezentase, ca reședință principală a Banatului omonim, un însemnat centru economic și mai cu seamă comercial, după trecerea sub stăpânirea otomană, așezarea urbană a devenit sediul unui sangeac, păstrându-și în bună măsură vechile rosturi. După instaurarea administrației habsburgice, Caransebeșul, care pare fi regresat în ultimile două decenii de stăpânire otomană, a devenit centrul districtului administrativ omonim. Despre organizarea și funcționarea administrației locale de aici nu ne este însă mai nimic cunoscut. Știm doar că, pentru a acoperi nevoile populației – pe care o estimăm la cel mult 1500 locuitori –, Administrația imperială a Banatului a adus mai mulți meșteșugari, numele unora dintre ei păstrându-ni-se: căldărarul (*Kupferschmidt*) Kujo și fierarul (*Schmiedmeister*) Andreas Grügler în 1727³², brutarul (*Bäckermeister*) Mütterlein la 1729³³ și un alt căldărar (*Kupferschmidtmeister*), probabil român, Mihai Punimare, la 1751³⁴. Despre organizarea meșteșugurilor caransebeșeni în bresle nici nu putea fi vorba în acei ani. Mai mult, știm că un meșter brutar din Caransebeș

²⁸ În 1815, populația Graniței Militare Bănățene, afectată de pierderile umane datorate războiului cu Poarta (1788–1791) și campaniilor napoleoniene, era următoarea (vezi Hietzinger 1817, I, tabelul de la p. 175):

unitatea	bărbați	femei	total
Regimentului germano-bănățean	43.542	42.093	85.635
Regimentul româno-iliric	39.380	37.987	77.367
Comunitatea militară Panciova	3.854	3.828	7.682
Comunitatea Biserica Albă	2.247	2.113	4.360
TOTAL	89.023	86.021	175.044

²⁹ Hietzinger 1817, I, p. 257. De menționat este faptul că, în același an 1815, un număr de 71.289 persoane din Granița Militară Bănățeană erau înregistrate ca agricultori (Hietzinger 1817, I, p. 258).

³⁰ Milleker 1925, p. 149.

³¹ Ghidiu/Bălan 1909; Bona 1989; Bona/Gumă/Groza 1990.

³² Baroti 1900–1904, II, p. 188–189.

³³ Baroti 1900–1904, p. 190.

³⁴ Baroti 1900–1904, p. 209.

era, la 1730, membru al Lăzii brutarilor din Buda³⁵. Pe de altă parte, la Caransebeș au funcționat încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, pe cheltuiala fiscului, o piua de aba (*Abafabrik*) și o braserie (*Bräuhaus*)³⁶, ambele încadrate cu meșteșugari aduși din alte părți ale monarhiei.

Caransebeșul a fost încorporat în Granița Militară Bănățeană ceva mai târziu, în 1783, împreună cu 13 sate din împrejurimi (Ciuta, Obreja, Glimboca, Cireșa, Zăvoi, Voislova, Iaz, Buchin, Poiana, Prisian, Petroșnița și Goleț)³⁷. Până atunci făcuse parte din comitatul Severin, organizat în 1778–1779. Devenită comună de graniță (*Grenzgemeinde*), localitatea având mai degrabă caracterul unui târg decât cel de oraș, s-a aflat sub conducerea unui jude-primar (*Vorstand*) ajutat de 3–4 senatori, dintre care doi erau jurați (așa numiți *cumeți*)³⁸. Această conducere se găsea însă sub controlul strict al autorităților militare de graniță. Dezvoltarea urbană s-a accelerat abia după 1803, când Caransebeșul a devenit localitate de stat-major (*Stabsgeimeinde, Stabsort*), prin mutarea aici a sediului Regimentului de graniță nr. 13 româno-iliric, aflat până atunci la Biserica Albă.

Odată cu progresul urbanizării³⁹, la Caransebeș s-a înregistrat atât o revigorare a comerțului⁴⁰ cât și a meșteșugurilor⁴¹, proces favorizat fără îndoială de noul statut al așezării. În anul 1818, Caransebeșul a ajuns să înregistreze 50 meșteșugari și 34 comercianți la o populație de 2294 locuitori⁴². În aceste condiții, dorința meșteșugarilor caransebeșeni de a se organiza într-o breaslă care să le protejeze interesele, realizând în același timp un *modus vivendi* bine statuat cu autoritățile militare, s-a bucurat de susținerea colonelului Michael Drassenovich von Posertve, comandantul Regimentului de graniță româno-iliric.

Cererea meseriașilor caransebeșeni, susținută de colonelul Drassenovich, a fost înaintată spre avizare generalului de cavalerie Andreas von Schneller, șeful comandamentului Militar General al Banatului, cu rugămintea de a fi supusă Consiliului Aulic de Război în vederea aprobării de către împărat. În prealabil, meșteșugarii caransebeșeni obținuseră, la începutul anului 1833⁴³, extinderea la întreg teritoriul Regimentului de graniță nr. 13 a prevederilor referitoare la impozitare, așa cum fuseseră stabilite încă printr-un privilegiu de breaslă din 1773 din Granița Slavonă, a cărei aplicare fusese dispusă la comunitățile militare din Granița Bănățeană încă în anul 1823.

Meșteșugarii caransebeșeni și-au văzut încununată dorința la 3 decembrie 1833, când împăratul Francisc I a semnat diploma privilegială care reglementa funcționarea breslei unite de la Caransebeș și de pe teritoriul Regimentului de graniță nr. 13 româno-iliric⁴⁴. Aflăm că, „Rânduiala de meșteșug și dreptate” (*Handwerksordnung und Befugnis*)⁴⁵ fusese acordată la

³⁵ Kakucs 2008, p. 37.

³⁶ Baroti 1900–1904, II, p. 174, 181, 185, 188 etc.

³⁷ Marchescu 1941, p. 78.

³⁸ Ghidiu/Bălan 1909, p. 257.

³⁹ În anul 1785, la Caransebeș au fost conscrise 477 case, din care 455 le aparțineau grănicerilor români, iar restul îl reprezentau clădirile publice, vezi Mureșianu 1939. Operând cu factorul demografic 4,5 locuitori/gospodărie, uzual pentru secolul al XVIII-lea, populația Caransebeșului se ridica la aproximativ de 2000 de locuitori. La conscrierea din 1804, la Caransebeș au fost deja înregistrate 512 clădiri, vezi Kakucs 2008, p. 114.

⁴⁰ Vezi lista celor 26 comercianți din Caransebeșul anului 1801 la Ghidiu/Bălan 1909, p. 361–364. În 1804, la Caransebeș au fost înregistrați 29 comercianți, vezi Popiți 1939, p. 66.

⁴¹ În descripția din 1804, la Caransebeș au fost înregistrați 21 meșteșugari germani de cele mai diferite profesii (croitori, dulgheri, dogari, șelari, lăcătuși geamgii, tâmplari, pantofari, pieptănari, brutari de turtă dulce), vezi Kakucs 2008, p. 114. Vezi documentele legate de pricinile judecătorești ale unui tâmplar, respectiv ale unui bărbier din Caransebeș, la A.N.T., C.G.B., 127/68, f. 691–710 și 148/45, f. 374–380.

⁴² Milleker 1925, 170.

⁴³ Vezi doc. 1.

⁴⁴ Vezi doc. 2. Marchescu 1941, 126–131 redă într-o traducere românească adaptată o mare parte din textul diplomei privilegiale, fiind preluat întocmai de Kakucs 2008, p. 94, p. 115–116.

⁴⁵ La prezentarea diplomei privilegiale am optat pentru traducerea contemporană în limba română (cu caractere
www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

„cererea maistorilor în orașul ștabului Caransebeș” pentru „slobozirea ridicării unui ținut”, deoarece – după cum o afirmă chiar împăratul – „maisterii din sus-numitul oras Caransebeș spre a noastră milostivă plăcere se înmulțesc, însă cu însușită (proprie – C. F.) orânduiala de meșteșug și de țințească dreptate (mit einer eigenen Handwerksordnung und Zunfthefugnis) încă nu sânt câștigați.” De aceea, prin cele 21 articole ale „Rânduiei” s-a urmărit nu numai reglementarea unui domeniu afectat fără îndoială de lipsa unui statut profesional, ci și punerea meșterilor caransebeșeni pe picior de egalitate cu meșterii, meșteșugarii și breslele din celelalte „țări” ale Imperiului habsburgic.

De altfel, încă din primul articol al „Rânduiei” se prevedea, ca „toți maistorii și manufactorii” urmau să constituie la Caransebeș o breaslă privilegiată, de-sine-stătătoare, întocmai ca celelalte bresle privilegiate din monarhie. Mai mult, dacă numărul meșterilor ar fi crescut pe viitor într-o măsură care îngreuna reunirea lor într-o singură Ladă, cu avizul Comandamentului Militar General al Banatului puteau fi constituite „mai multe filialnice părți de țințuri” ale meșteșugarilor din acea branșă sau de profesii diferite, anume atât la Caransebeș cât și în localitățile învecinate, cu toții rămânând însă membri ai breslei centrale privilegiate. Toți meșterii din Caransebeș și din împrejurimi erau obligați să se înscrie fie la Lada principală (centrală), fie la cele ale filialelor, excepție făcând țesătorii de pânză, țesătorii de stofe, împletitorii și cei „carii în toată Granița meșteșug de obște pentru hrană sau altă negoțitorie din afară poartă și care nicidecum nu se poate strâmtora”⁴⁶.

Deoarece „Rânduiala de meșteșug” din 3 decembrie 1833 reprezenta actul fundamental pentru existența și funcționarea breslei, s-a decis ca originalul acestuia să fie păstrat în lada principală de la Caransebeș, filialelor urmând să li se elibereze la constituire copii „crezătoare” (adică autentice – C. F.). Mai mult, pentru ca textul privilegiului să fie cunoscut cât mai bine de membrii breslei, acesta trebuia să fie citat cel puțin odată pe an la adunările ținute la filiale (art. 3). Dacă breasla unită ar fi dorit să introducă și „alte bune obiceiuri între sine”, prevederi care nu erau cuprinse în privilegiul din 1833, ea avea acest drept, dar cu știrea și aprobarea autorităților militare (art. 21). O confirmare a statutului oficial al breslei l-a constituit și prevederea potrivit căreia Lada centrală și Lăzile filiale erau autorizate să-și confecționeze, „cu slobozenia stăpânirii, un pecet și să-l poată și întrebuița.” (art. 4). Potrivit cu „Rânduiala” din 1833, breasla – atât cea de la Caransebeș cât și filialele ei – având în frunte doi „țehmaistori” aleși în fiecare an din rândul meșterilor înscriși, urma să țină adunări de câte ori ar fi fost nevoie (art. 4).

Prezența meșterilor și a calfelor la aceste adunări era obligatorie, cu mențiunea ca cei din localitatea de sediu a Lăzii centrale sau din filiale aveau datoria să participe doar o singură dată pe an. În cazul în care, din motive neîntemeiate, un meșter sau o calfă n-ar fi luat parte la adunare, cel vinovat era amendat pentru prima dată cu o sumă de bani. Dacă fapta s-ar fi repetat, erau sesizate autoritățile militare, spre a lua măsuri punitive (art. 18). Meșterilor li se interzicea însă ținerea vreunei adunări generale sau a filialelor fără prezența unui comisar din partea autorităților militare, precum și deschiderea Lăzii în absența acestuia.

De altfel, din motive de siguranță și de prevenire a unor sustrageri, Lada breslei era prevăzută cu trei încuietori, ale cărei chei se aflau la comisarul militar, la „forșteherul mare” și la „forșteherul de jos” (art.16). În ceea ce privește desfășurarea adunărilor breslei, „Rânduiala” a prevăzut ca „toate cu cuviință și cu măsurare să fie aduse și lucrate”, evitându-se „toate svezile (certurile – C.F.) și strigările”, iar comisarului militar să i se dea toată ascultarea (art. 17).

chirilice) a textului german original (vezi doc. 3) atât datorită exprimării savuroase cât mai cu seamă pentru valențele de veritabil monument de limbă.

⁴⁶ Vezi art. 2.

În mod firesc, documentul privilegiat s-a referit pe larg atât la statutul meșterilor cât și al calfelor și ucenicilor. La primirea de meșteri noi în breaslă urma să se țină seama „*totdeauna de către socotința stăpânirii*”, iar atât la acceptarea localnicilor cât și a străinilor „*osebit să se ia în seamă la hărnicie, bărbăție și alte bune însușiri ale lor*”. Candidatul de meșter – „*cel vrednic de primire*”, cum este numit în „Rânduială” – nu trebuia să fie împovărat „*nici prin mare plătire de bani, nici prin proabe (Meisterstücke) de mare cheltuieli*”, ci taxa de meșter „*după cum e prescrisă și după cădinta să se măsoare*” (nach Vorschrift und Billigkeit zu mässigen).

În cazul în care candidatul ar fi fost sărac, el putea fi scutit integral de plata taxei. De asemenea, lucrările de meșter – „*arătarea probei*”, așa cum erau numite în „Rânduială” – trebuiau realizate „*fără a avea mare cheltuială cu facerea lor, ca să se poată cunoaște și adeveri numai însuși hărnicia și stiința lui*” (art. 5). Meșterii aveau obligația „*tineri de învățătură să primească și după aceea carte despre învățământ (leerbrif) să le facă*” (art. 4). În același timp însă, meșterilor le era interzis să le ademenească la sine – „*la sine a-i izmomi*”, cum glăsuiește „rânduiala” – pe calfele și ucenicii altora, nici să-i primească pe cei fugiți de la vreun meșter, aceasta sub pedeapsa gravă a excluderii din meșteșug (*Strafe des Handwerks*) și a celei aplicate de către autoritățile militare (art. 7).

Pentru a se evita concurența neloială între meșteri, documentul privilegiat din 1833 a prevăzut ca toate comenzile ordonate sau de mari proporții să fie realizate în mod echitabil, cu excepția lucrărilor care nu erau executate în temeiul unui contract (art. 12). Tot pentru a preveni concurența neloială, „Rânduiala” a interzis ca un meșter să-i vândă altuia materiale sau să le scumpească pe orice cale, el fiind dator ca „*fără iubire de dobândă (câștig – C. F.), omeneste și vecinește, să pășască*” (art. 15).

De o importanță cuvenită s-a bucurat calitatea produselor și a lucrărilor executate. „Țehmaistorii”, sprijiniți de autoritățile militare, urmau să vegheze ca „*nu numai nevătămate și nestricate materiale să se cumpere*” și, pe cât posibil, la prețul cel mai mic. Acestea urmau să fie apoi lucrate la „*de cinste și cuviincios preț*”, având în vedere faptul că „*nu numai la toată țara, ci și maistorilor spre bine mearge și locuitorii țării se momesc (sunt atrași – C. F.) ca toate lipsele (trebuințele – C. F.) lor singur (numai – C. F.) în țară să le cumpere și să le lucrează*”. (art. 13). Meșterul „*care face lucru rău sau pentru dânsul preț necuviincios ceare*”, va fi pedepsit însă de ceilalți confrăți și de autoritățile militare, iar reclamantul va primi o despăgubire amăsurată (art. 14).

„Rânduiala” din 1833 a prevăzut și măsuri menite să asigure un climat de moralitate, bună-cuviință și solidaritate între meșterii breslei. Astfel, meșterii erau datori să se abțină de la „*ospețe și desfătări*”, precum și de la așa – numitele „*blaoe Montag*” (din germ. *Blauer Montag*, cu înțelesul de zi de chiul – C. F.) năzuind ca „*meșteșugul lor prin bună cruțare (adică prin bună-știință – C. F.) și străduință în rădicare a-l aduce*” (art. 16). Respectul reciproc între meșteri era o condiție de-la-sine-înțeleasă, astfel că „*toată sudalma și rușinarea, precum și invitarea (adică imputările – C. F.), prescrierea (adică uneltirile – C. F.), prigonirea și adunarea laolaltă a calfelor sub simțitoare trupească pedeapsă să oprească*” (art. 17). Unei pedepse i se expunea și meșterul care nu participa la înmormântarea unui confrate decedat (art. 19), la fel și cel care lipsea de la slujba dumnezeiască în zilele de duminică sau de sărbători ori cel care se purta necuviincios cu acest prilej (art. 20).

Așa cum am amintit, „Rânduiala” din 1833 a reglementat și statutul ucenicilor și al calfelor. În ceia ce îi privește pe ucenici – numiți „*șăgârții*”⁴⁷ sau *tineri învățăcei*” în traducerea românească – s-a prevăzut ca meșterii lor să nu îi țină doar „*spre lucruri de slujnici, spre lucruri numai de ceale*

⁴⁷ Cuvânt preluat din limba turco-osmană, care l-a împrumutat, la rândul ei, din cuvântul persan *şahgird*, cu www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

casnice, spre ținerea pruncilor și spre altele de acestea..., ci de către maistorii lor așa bine trăbuie să fie învățați, ca ei, încă din anul cel dintâi a învățării lor, la toate ceale de lipse ale meșteșugului să le poată cuprinde și înveaște". De aceea, după primul an de ucenicie, „șăgârțul” urma să fie examinat „după cuget” (adică în mod amănunțit – C. F.) de către cei doi „țehmaistori” la adunarea fiecărui meșteșug, iar meșterii „carii întru învățăturile lor se vor fi aflat lenoși” urmau să piardă taxa de ucenicie, „plata pentru învățătură” cum glăsuiește textul românesc din 1833. Apoi, autoritățile militare aveau să încredințeze pregătirea acestor ucenici altor meșteri din breaslă (art.6).

Potrivit cu prevederile „Rânduiei” din 1833, calfa era obligată să-și depună la Lada breslei „cartea sa cea de vander” (din germ. *Wanderbuch* – C. F.), adică brevetul de peregrinare profesională. La venirea la Caransebeș, calfa era datoră să se înfățișeze mai întâi „gazdei cășii” (adică stăpânului casei – C. F.) sau calfei celei mai vechi aflate la meșterul respectiv, urmând să fie prezentat apoi celorlalți meșteri aflați în căutare de calfe, fără ca vreunul dintre aceștia să fie însă favorizat la angajarea noului venit. Doar meșterii care, „prin scrisoare”, își aduceau calfe din alte orașe și țări le puteau păstra pentru sine, fără a mai fi obligați să-i prezinte celorlalți confrăți (art. 10). Dacă o calfă ar fi fost cumva „îngreonată” (adică apăsată – C. F.) de către meșter în legătură cu salariul („plata” cum se spune în textul românesc) sau din altă pricină, ea avea dreptul să se plângă breslei și autorităților militare, iar meșterul acuzat era obligat „după dreptate a-l împăca” (art. 9). Atunci când o calfă își părăsea însă meșterul fără încuviințarea acestuia, ea era dată în urmărire prin „ștecbrif” (din germ. *Steckbrief*, cu înțelesul de scrisoare de punere sub urmărire – C. F.), astfel încât să nu fie angajată de nici un alt meșter (art. 8).

Diploma privilegială din 1833 a avut în vedere – la fel ca în cazul breslelor din întreg Imperiul habsburgic – unele măsuri de protecție socială a calfelor. Astfel, din taxele plătite de acestea și de meșteri în Lada breslei, al căror quantum era stabilit în adunarea generală a meșterilor și aprobată de către autoritățile militare, precum și din banii provenind din amenzi, urmau să fie ajutate și îngrijite calfele bolnave. Pentru a se evita însă orice neregulă, autoritățile militare urmau să verifice în fiecare an modul în care au fost încasate și folosite aceste sume de bani (art. 11).

Din dorința ca privilegiul acordat breslei unite din Caransebeș să fie respectat de către toate autoritățile statului, precum și pentru a-i spori eficiența legală, suveranul a stabilit o amendă destul de drastică pentru cei care l-ar fi nesocotit într-un mod oarecare: 10 mărci de argint⁴⁸, din care jumătate urmau să-i revină Fiscului Militar, jumătate celui vătămat, adică breslei caransebeșene.

Luând în discuție privilegiul acordat breslei de la Caransebeș la 3 decembrie 1833, constatăm că, spre deosebire de statutele similare de care se bucurau breslele din teritoriul civil, acesta poate fi asemănat, *mutatis mutandis*, mai curând cu un adevărat regulament militar. Atribuțiile acordate comisarului desemnat de către Regimentul de graniță, participarea efectivă a acestui delegat militar la activitățile cele mai importante ale breslei, instituirea autorității militare locale ca instanță de decizie și de apel, ne conving odată mai mult de caracterul aparte al organizării meșteșugurilor într-un teritoriu militarizat.

Privilegiul caransebeșean din 1833 n-a însemnat o inovație. El a preluat aproape întocmai prevederile din diplomele privilegiale acordate comunităților militare Biserica Albă și Panciova, documente care se inspiră, la rândul lor, din reglementările breslașe din Granița Militară a Croației și a Slavoniei. De asemenea, unele prevederi, care nu au fost cuprinse în privilegiul caransebeșean, în speță cele referitoare la impozitare, au fost suplinite prin aplicarea unor acte normative aflate în vigoare în alte părți ale confiniului militar habsburgic.

înțelesul de *ucenic*. Deslușirea etimologiei acestui cuvânt, intrat în graiul românilor bănățeni, o datorăm Cristinei Feneșan, căreia îi mulțumim și pe această cale.

⁴⁸ 1 marcă de argint = 233,947 grame.

În același timp, socotim că se cuvine scoasă în evidență intenția exprimată cât se poate de limpede, ca breasla caransebeșană să-și limiteze, de pe o parte, activitatea la satisfacerea trebuințelor locale, iar pe de altă parte, să restrângă pe cât posibil importurile din afară și, prin acesta, scurgerea unor sume de bani din țară, un reflex de-a dreptul întârziat la mercantilismul din secolul al XVIII-lea. Într-un mod destul de străveziu, în Granița Militară Bănățeană era stimulată o economie autarhică: „... și locuitorii țării se momesc, ca toate lipsurile lor singur în țară să le cumpere și să le lucrează”. În fapt, breasla caransebeșană nu era decât o prelungire a atribuțiilor organismului militar în viața economică a confiniului bănățean.

La finele anului 1833 sau poate la începutul celui următor, în biserica Sf. Gheorghe din Caransebeș, parohul locului Petru Biju, asistat de protopopul Ioan Tomici, a dat citire public diplomei privilegiale din 3 decembrie 1833, pe care a socotit-o un pas mare „pentru norocirea și mergerea înainte” a obștii. Cu acest prilej, preotul caransebeșan a făcut apel la meșteri, să fie „credincioși, aplicați și ascultători întru toate stăpânirile sale militarești și rânduitului comisariu, precum și ober- și unterforșterilor (din germ. Ober- und Untervorsteher, cu înțelesul de conducători superiori și inferiori – (C. F.) săi, când maistorii fiecare al său meșteșug deplin, bun, frumos îl vor lucra și cu frumos preț îl vor vinde.” În cuvântul său de îndrumare, bogat – după cum era și firesc – în cuvinte de mulțumire adresate autorităților militare de la Caransebeș și Timișoara, parohul Biju n-a uitat să le atragă atenția celor prezenți asupra recunoștinței și ascultării datorate mai cu seamă suveranului: „Și nimenea să nu se înșeale, că a Sa Maiestate nu va ști cugetul vostru, iubiților maistori! Împăratul are mulți ochi și multe urechi. Iel veade și aude prin stăpânirile (autoritățile – C. F.) sale ceale mai înalte și mai de jos toate lucrurile și purtările supușilor săi.”⁴⁹

Nu știm încă nimic cu privire la evoluția breslei unite de la Caransebeș după anul 1833. Cercetări în arhivele de la Caransebeș, Timișoara și Viena ne vor aduce, fără îndoială, informațiile necesare pentru o viitoare istorie a meșteșugarilor în Banatul grăniceresc. Știm însă cu certitudine că, prin Decretul imperial din 20 decembrie 1859 – sugerat de altfel în articolul 28, vizând desființarea breslelor, al *Constituției confiniare* din 7 mai 1850⁵⁰ – breslele din Granița Militară Bănățeană au fost desființate de drept⁵¹. Meșteșugarii din confiniul bănățean aveau să fie organizați în corporații, al căror rol era identic cu cel al organizațiilor similare din teritoriu aflate sub administrația civilă. După desființarea Graniței Militare Bănățene (1872), fostele corporații de aici au fost înglobate, în anul 1875, corporațiilor meșteșugărești comitatense⁵². Un întreg sistem și mod de viață își încheiase existența.

Bibliografie

Amstadt 1969	=	J. Amstadt, <i>Die k.k. Militärgrenze 1522–1881</i> , vol. I–II, Würzburg, 1969.
A.N.T., C.G.B.	=	Arhivele Naționale Timișoara, fond Comandamentul General Bănățean.
Baroti 1900–1904	=	Baroti Lajos, <i>Adattar Delmagyarország XVIII. Szazadi történetéhez</i> , vol. II, Timișoara, 1900–1904.
Bona 1989	=	Petru Bona, <i>Caransebeș (Contribuții istorice)</i> , Caransebeș, 1989.
Bona/Gumă/Groza 1990	=	Petru Bona, Nicoleta Gumă, Liviu Groza, <i>Caransebeș. 700 de ani de atestare documentară (Contribuții monografice)</i> , Caransebeș, 1990.
Davidhazy 1986	=	J. Davidhazy, Adalek a Banati Hatarkerület es Pancso – va cehszabalyzatahoz, în vol. <i>V. Kezmuvesipari Szimposium. Veszprem, 1985 november 20–21, Veszprem 1986</i> .
Ghidiu/Bălan 1909	=	Andrei Ghidiu, Iosif Bălan, <i>Monografia orașului Caransebeș</i> , Caransebeș, 1909.

⁴⁹ Vezi doc. 4.

⁵⁰ Vanicek 1875, IV, p. 345.

⁵¹ Kakucs 2008, p. 95.

⁵² Milleker 1939, p. 23.

- Groza 1983 = Liviu Groza, *Grănicerii bănățeni. Pagini din cronica Regimentului de grăniceri din Caransebeș*, Ed. Militară, București, 1983.
- Hietzinger 1817–1823 = Carl Bernhard Edler von Hietzinger, *Statistik der Militärgrenze des österreichischen Kaiserthums*, vol. I–II, Viena, 1817–1823.
- Jordan 1967 = Sonja Jordan, *Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert*, München, 1967 (în colecția „Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission”, 17).
- Kakucs 2008 = Lajos Kakucs, *Breslele, manufacturile și dezvoltarea industrială a Banatului între anii 1717–1918*, Ed. Mirton, Timișoara, 2008 (în colecția „Museum Banaticum. Bibliotheca historica et archaeologica”, XLIV).
- Kovach 1998 = Kovach Geza, *A Bansag demografiai es gazdasagi fejlödese (1716–1848)*, Szeged, 1998 (în colecția „Del-Alföldi evszaza dok”, 11).
- Marchescu 1941 = Antoniu Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere (Contribuțiuni istorice și juridice)*, Caransebeș, 1941.
- Milleker 1925 = Felix Milleker, *Geschichte der Banater Militärgrenze. 1764–1873*. Pantschowa, 1925.
- Milleker 1939 = Felix Milleker, *Geschichte des Gewerbes im Banat 1716–1919*, Wrschatz, 1939.
- Popiți 1939 = Grigore Popiți, *Date și documente bănățene (1728–1887)*, Timișoara, 1939.
- Roth 1988 = Erik Roth, *Die planmäßig angelegten Siedlungen im Deutsch-Banater Militärgrenzbezirk 1765–1821*, München, 1988 (în colecția „Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission”, 33).
- Schwicker 1883 = Johann Heinrich Schwicker, *Geschichte der österreichischen Militärgrenze*, Viena – Teschen, 1883.
- Smeu 1980 = Liviu Smeu, *Almăjul grăniceresc 1773–1872*, Ed. Litera, București, 1980.
- Vanicek 1875 = Franz Vanicek, *Specialgeschichte der Militärgrenze*, vol. II–IV, Viena, 1875.

1 1833 ianuarie 26, Timișoara – Comandamentul Militar General al Banatului îi trimite Regimentului de graniță nr. 13 româno-iliric, pentru a-l aduce la cunoștința companiilor din subordinea sa, „Regulamentul de plată a dărilor și taxelor” de către meșterii organizați în bresle, care fusese extins la *stațiunea militară* Cuvin, fiind folosit de comunitatea militară Biserica Albă. Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Colecția Documente transilvănene*, pachetul VII, nr. 13 a; copie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, provenind din fosta colecție de documente a prof. dr. Dimitrie Cioloca din Caransebeș.

Carele din a ținutului prifileghiu din anul 1773 scrisăle ținutului dăjdi (i) sânt, prin înalt lăcuitor Hochcricsratul⁵³ orânduială din 30-le Mai 1823 B. 2290 pentru cele de aicea cătănești comunități în foarmă după ale vremurilor întâmplăr (i) orânduit și măsurat, cum de aici lucrate de la înaltă lăcuitor Hochcricsrat din 26-le Octomvrie 1824 B. 3921 și din 1-le Noemvrie anul acesta căpătând putere, această scrisoare, carele Răgământului mai mult spre luare de samă să dă, că pentru cătănească grănicerească Banatului stație Cubin, unde și cei de acolo lăcuitor (i) au căpătat prifileghia ținutului și dăjdile au maistorii după această măsurată Răgulă a ținea, cum la cătăneasca comunitate Bisărica Albă iaste orânduit, și pentru aceste măsurate și dăjd (ii) în tot locul făcându-să înști (i) nțare, ca și maistorii de sate având știință, carele dăjdi (i) la unul și la altul ținft au de a plăti.

Cimișoara, în 26-le Ianuarie 1833

Șneller m. p.
gheneral de husar (i)

⁵³ Corect: *Hofkriegekrat* (Consiliul Aulic de Război).
www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

Numeru 338: Văzut și trimis. Caransebeș, în 4-le Februarie 1833.

De Șen m. p.⁵⁴
ghenăral – maior

Kollman m. p.

Fau. numer 1680 de la Răgămentului Comandă: La Ohaba, Caransăbeș, Slatina, Ceregova, Corniia, Mehadiia, Rășava bătrână și Dolniia Lupcova companie spre a tuturor maistorilor înștiințare.

Caransebeș, în 8-le Martie 1833

Rot m. p.⁵⁵, oberșter

2 1833 decembrie 3, Viena – „Rânduiala” breslei unite a meșteșugarilor din Caransebeș și de pe teritoriul Regimentului de infanterie de graniță nr. 13 româno-iliric.

Arhivele Naționale Caransebeș, *Corporația meseriașilor Caransebeș*, dosar 3/1833, f. 1–3; original pe pergament; pecete timbrată în ceară roșie, petrecută printr-un șnur împletit de mătase neagră și galbenă.

WIR, FRANZ DER ERSTE, VON GOTTES GNADEN KAISER VON OESTERREICH, König von Jerusalem, Ungarn, Böhmen, der Lombardie und Venedig, von Dalmatien, Kroatien Slavonien Galizien, Lodomerien und Illyrien, Erzherzog von Oesterreich, Herzog von Lothringen, Salzburg, Steyer, Kärnthen, Krain, Ober- und Nieder- Schlesien, Grossfürst in Siebenbürgen, Markgraf in Mähren, gefürsteter Graf von Habsburg und Tyrol etc. etc. bekennem öffentlich mit diesem Briefe und thun Jedermann kund, dass hinsichtlich des Ansuchens der Professionisten im Stabsorte Caransebes Unsers Wallachisch- Illyrischen Gränz-Regiments um die Bewilligung zur Errichtung einer Zunft Uns Unser Hofkriegsrath auf Anzeige des dermalen kommandirenden Generals im Banat, Generals der Kavallerie Andreas von Schneller, die allerunterthänigste Vorstellung gemacht habe, dass in dem abbesagten Stabsorte Caransebes die Handwerksmeister sich zu Unserm gnädigsten Wohlgefallen zwar vermehren, aber mit einer eignen Handwerksordnung und Zunftbefugnis noch nicht versehen seyen und daher allergehorsamst gebeten haben, dass Wir, jetzt regierender Kaiser, König und Herr, geruhen mögen, obbemeldete Handwerker mittelst eines eignen gnädigsten Zunftbriefes für echte Handwerker zu erklären, und solchergestalten sie allen andern in Unsern Staaten berechtigten Meistern, Handwerkern, Zünften und Innungen gleich achten zu machen. In der gnädigsten Erwägung, dass solche Satzungen und Ordnungen zur Beförderung der Ehre Gottes, zum Wohl und Frommen der Länder, auch zur Fortpflanzung und Erhaltung mannhafter Sittlichkeit und zur Aufnahme der Handwerkerzünfte selbst zweckdienlich und erspriesslich seyen, so haben Wir über den Uns hierüber erstatteten unterthänigsten Vortrag den schon benannten Handwerksmeistern im Stabsorte Caransebes Unsers Wallachisch-Illyrischen Gränz-Regiments nachstehende eigne Handwerksordnung und Befugnis allergnädigst bewilligt und ertheilt:

Es sollen daher, ERSTENS, gesammte Meister und Handwerker eine eigne von Uns gnädigst privilegierte selbstständige Zunft im Stabsorte Caransebes ausmachen, und allen andern

⁵⁴ Michael Schön Edler von Treuenwerth (1772–1844), colonel, comandant al Regimentului de graniță nr. 12 germano – bănățean (1820–1831), iar după înaintarea la gradul de general – maior (1831) comandant al Brigăzii de graniță cu sediul la Caransebeș (1831–1837).

⁵⁵ Carl Edler von Roth (1784–1864), colonel, comandant al Regimentului de graniță nr. 13 româno-iliric (din 1838 Regimentul de graniță nr. 13 româno-bănățean) între 1836 și 1844.

in Unsern gesammten Staaten privilegierten Meistern, Handwerkern, Zünften und Innungen gleich geachtet werden.

Soferne es aber, ZWEITENS, gedachten Meistern in Hinkunft bei ihrer etwaiger Vermehrung zu beschwerlich fallen sollte insgesamt bei einer einzigen Lade zusammen zu kommen, so wollen Wir gnädigst gestatten, dass von ihnen nach Befund Unsers dortländigen Generalkommando allenfalls auch mehrere Filial-Zunft-Abtheilungen in Hinkunft theils von gleichen, theils von verschiedenen zusammenzuziehenden Handwerkern, von was immer für einer Art sie seyn mögen, sowohl in Caransebes als in den zunächstliegenden Ortschaften, insoferne sie die Einverleibung zur Caransebeser Zunft selbst begehren, formirt werden mögen, in der Art jedoch, dass solche Zunftabtheilungen sämmtlich für vereinigte Zunftfilialen und unzertrennliche Glieder der von Uns anmit gnädigst privilegirten Zunft angesehen, und sohin alle in und um Caransebes dermalen und künftig befindlichen Handwerker (ausser den Leinwebern, Zeugmachern, Strickern und andern, welche ein in der ganzen Gränze allgemeines Nahrungsgewerb treiben oder sonst den auswärtigen Verkehr befördern, folglich keineswegs zu beschränken sind) entweder bei der gedachten Hauptzunftlade oder bei einer mit solcher vereinigten Filial-Lade eingeschrieben seyn sollen.

Es soll demnach, DRITTENS, dieser Unser kaiserlich-königlich allergnädigste Zunftbrief in der zu errichtenden Hauptzunftlade zu Caransebes in der Urschrift aufbewahrt, den nachmaligen Filialen hingegen davon beglaubte Abschriften hinausgegeben, und solche bei denen Zusammenkünften daselbst alljährlich wenigstens einmal verlesen, auch die hierin vorgeschriebenen Ordnungen genau beobachtet werden.

VIERTENS, bewilligen Wir hierwegen, dass die Gränz-Handwerker bei jener Lade, wo sie eingeschrieben seyn werden, folglich auch bei jeder Filial-Zunftlade, nach Erfordernis ihrer Angelegenheiten und zur Aufrechthaltung guter Ordnung ihre besondern Zunftversammlungen von Zeit zu Zeit abhalten, bei jeder Lade alljährlich aus ihrem Mittel zwei besondere Zechmeister erwählen, Lehrlinge aufdingen, dann ihre Lehrbriefe ausfertigen, und sich dazu sowohl bei der Haupt- als bei den etwaigen Filial- Laden ein von der Obrigkeit genehmigtes Sigill beilegen und auch gebrauchen mögen.

FÜNFTENS. Die Aufnahme neuer Meister hingegen soll jederzeit von dem Ermessen der Obrigkeit abhängen, und gleichwie diese sowohl bei Fremden als bei Einheimischen lediglich auf die Geschicklichkeit, den Fleiss und andere gute Eigenschaften zu sehen und einem geschickten fähigen Anwerber das Meisterwerden weder durch hohe Gebühren, noch durch kostbare Meisterstücke erschweren zu lassen, sondern die Meistergebühr nach Vorschrift und Billigkeit zu mässigen, oder wenn der Anwerber arm wäre, allenfalls gar nachzusehen, von Meisterstücken aber solche vorzuschreiben hat, die ohne sonderlichen Kosten von der Geschicklichkeit des Anwerbers hinlänglichen Beweis geben können.

So sollen auch, SECHSTENS, die Lehrlinge nicht zur Mägdarbeit, zu blossen Hausdiensten, zum Kinderwarten und dergleichen gebraucht werden, sondern von ihren Lehrmeistern dergestalt gut unterrichtet werden, damit sie gleich im ersten Jahre ihrer Lehre alles zum Handwerke Nöthige begreifen und erlernen. Es sind daher die Lehrlinge nach verflossenem ersten Jahre bei der Versammlung jedes besondern Handwerks durch die zwei Zechmeister gewissenhaft zu prüfen, und die sich in ihrer Unterrichtung saumselig bezeigten Lehrmeister nach Beschaffenheit der Umstände des Lehrgeldes verlustig zu erklären, auch die Lehrjungen andern Meistern in die Lehre zu geben, worauf die Obrigkeit besonders fest zu halten haben wird.

Sonst aber soll, SIEBENTENS, kein Meister befugt sein, dem andern seine Lehrjungen oder Gesellen abuzureden oder einen dem andern Meister entlaufenen Lehrjungen aufzunehmen, bei Strafe des Handwerks und der Obrigkeit.

Und soferne, ACHTENS, ein Gesell ohne Urlaub des Meisters hinweggienge, ist ihm ein Steckbrief nachzuschicken, damit ihn anderwärts kein Meister zur Arbeit aufnehme.

Hingegen, wenn sich, NEUNTENS, ein Geselle wegen des Lohnes oder sonst vom Meister beschwert findet, ist ihm unverwehrt solches bei dem Handwerke, nöthigen Falls auch bei der Obrigkeit, anbringen zu können, und ist letzterer sodann anzuhalten, den Gesellen nach Billigkeit zu befriedigen.

ZEHTENS. Jeder Geselle soll sein Wanderbuch am vorgeschriebenen Orte einlegen, sich mit Tauf- und Zuname bei der Zunftlade einschreiben lassen, anfangs aber, wenn er ankömmt, sich bei dem Herbergsvater oder ältesten Gesellen melden und sodann bei den Meistern die Gesellen bedürfen herumgeführt, auch hierin kein Meister vor dem andern begünstigt werden, doch sollen jene Gesellen, die sich ein Meister selbst aus andern Ländern oder Städten verschreibt und kommen lässt, desselben unbenommen allein verbleiben.

EILFTENS. Alle Meister und Gesellen haben nach Befund des Handwerks und Genehmigung der Obrigkeit ein gewisses Geld in die Lade einzulegen, um von solchem mit Beihilfe der mehrerwähnten Strafgelder den kranken Gesellen nach Bedarf an die Hand gehen und zur Gesundheit helfen zu können, wie dann auch die Obrigkeit diese und alle andern derlei Ladgelder jährlich ordentlich zu revidiren und über Einnahme und Verwendung die Rechnung aufzunehmen hat.

ZWÖLFTENS. Alle Kommissions- oder sonstigen grossen Arbeiten sind von den Meistern unter sich zu theilen, gegen dem, dass die nicht kontraktmässig verfertigte Stücke ausgeschlossen und zurückgeschlagen werden mögen.

Es haben auch, DREIZEHNTENS, die Zechmeister überhaupt darauf zu sehen und hierin von der Obrigkeit allen Beistand zu erwarten, damit von den Mitmeistern keine andern als taugliche, unschadhafte, unverdorbene Materialien angekauft, solche umsoviel möglich geringen Preis beigeschafft und durchgehends gut, ehrlich und um einen billigen Preis verarbeitet werden, indem dieses nicht nur dem ganzen Lande, sondern auch den Meistern am besten zustatten kömmt und die Landeseinwohner anlocket, alle ihre Nothwendigkeiten im Lande selbst zu kaufen und arbeiten zu lassen.

Daher ist, VIERZEHTENS, jeder Meister, der eine schlechte Arbeit liefert oder dafür einen unbilligen Lohn fordert, nicht alle von dem Handwerke, sondern auch auf Anklage von der Obrigkeit zu bestrafen und der Kläger nach billigem Befund klaglos zu stellen.

Wie dann auch, FÜNFZEHTENS, kein Meister dem andern die Materialien verkaufen oder auf was immer für eine Art vertheuern, sondern uneigennützig, ehrlich und nachbarlich handeln soll.

SECHSZEHTENS. Haben sich diese vereinigten Handwerker von den auch in andern Unsern Staaten abgestellten Handwerks-Gastereien, dann dem sogenannten blauen Montag genau zu enthalten, und vielmehr ihre Handwerke mit guter Wissenschaft in Aufnahme zu bringen. Auch sollen sie niemals ohne Beiseyn eines von der Obrigkeit benannten Unsrigen Kommissärs eine Haupt-oder Filial-Zusammenkunft abzuhalten, noch viel weniger aber die Lade zu öffnen befugt seyn, indem der Kommissär dabei jederzeit auf gute Ordnung, Wirthschaft, Mässigkeit und Billigkeit der Strafen zu sehen hat, auch dieses bei allen gnädigst privilegierten Zünften Unserer Staaten eingeführt ist. Die Lade soll mit einer dreifachen Sperre versehen werden, einen Schlüssel davon der Kommissär, den andern der Obervorsteher und den dritten der Untervorsteher in Verwahrung haben.

SIEBENZEHTENS. Soll bei den Zusammenkünften alles mit Bescheidenheit und Mässigung vorgebracht und abgehandelt, dabei alles Hadern und Zanken vermieden und sowohl

von den Meistern als Gesellen dem obrigkeitlichen Kommissär der schuldige Gehorsam und die gehörige Achtung erwiesen, überhaupt auch ausser den Zunftversammlungen kein Meister von dem andern verachtet oder an der Ehre benachtheiligt werden. Es wird daher alles Schimpfen, wie auch das Aufreden, Zuschreiben, Umtreiben und Zusammenrotten der Gesellen bei empfindlicher Leibesstrafe verboten.

ACHTZEHTENS. Wenn ein Meister oder Geselle von den ordentlichen Zusammenkünften des Handwerks, wozu jedoch die nicht im Orte der Lade wohnende Meister im Jahre nur einmal zu erscheinen haben, ohne hinlängliche Ursache ausbleibt, ist er das erste Mal mit einer zur Lade einzulegenden mässigen Geldstrafe zu belegen, und soferne er sich weiters widerspenstig erwiese, solches der Obrigkeit zur schärferen Ahndung anzuzeigen.

Ein gleiches versteht sich auch, NEUNZEHTENS, wenn einer ohne Ursache unterlässt, die Leiche eines im Orte verstorbenen Meisters zu Grabe begleiten, oder,

ZWANZIGSTENS, wenn einer den Gottesdienst an Sonn- und Feiertagen versäumen oder sich dabei ungebührlich betragen würde.

Und soferne, EIN UND ZWANZIGSTENS, diese vereinigte Zunft sonst noch gute Gebräuche unter sich einzuführen gedächte, welche hierin nicht begriffen sind, wollen Wir gnädigst bewilligen, dass sie solche nach Befund und Genehmigung der Obrigkeit ferners einführen mögen.

Wir ertheilen und bestätigen demnach den Professionisten Unsers Gränzstabs-Ortes Caransebes im Wallachisch-Illyrischen Gränz-Regimente diese Handwerksordnung und Freiheit aus kaiserlich-königlicher Machtvollkommenheit in Kraft dieses Briefes, ordnen, setzen fest und wollen, dass dieselbe stets in Kraft sey und bleibe, und die dieser vereinigten Zunft einverleibten Handwerker gegenwärtig und künftig sich derselben in billigen Dingen nützlich freuen und sie gebrauchen sollen, können und mögen, von Jedermann ungehindert, doch mit dem ausdrücklichen Vorbehalte, solche Handwerksordnung und Freiheit, wie schon oben gesagt, nach Unsern gnädigsten Wohlgefallen und nach Erfordernis der Zeit und Umstände mehrern, mindern oder gar aufheben zu lassen. Wir gebieten sonach allen Unsern Militär- und Civil-Obrigkeiten und sonsten allen andern Unsern Amtsleuten, Unterthanen und Getreuen, wessen Würde, Standes, Amtes oder Wesens sie seyen, hiemit so gnädig als ernstlich, dass sie die erwähnte vereinigte Zunft der Handwerker zu Caransebes, auch ihre Nachkommen, bei dieser ihnen gnädigst ertheilten und bestätigten Handwerksordnung und Freiheit ruhig verbleiben, sie derselben, wie gesagt, nützlich freuen und gebrauchen lassen, dabei obrigkeitlich schützen, schirmen und handhaben, darwider nicht beschweren oder anfechten, noch dieses ändern zu thun gestatten, als lieb einem Jeden sey, Unsere schwere Ungnade und Strafe nebst einer Pön, nämlich zehen Mark löthigen Geldes, die ein Jeder, sooft er dagegen freventlich handelt, zur Hälfte Uns in Unser Aerarium und bezüglich in die Gränz- Proventen-Kasse, und zur Hälfte den Beleidigten unnachsichtlich zu bezahlen verhalten seyn soll. Das meinen Wir ernstlich mit Urkund dieses Briefes, so gegeben in Unserer kaiserlich-königlichen Haupt- und Residenzstadt Wien, am dritten Dezember im achtzehnhundert drei und dreissigsten Unserer im zweiundvierzigsten Jahre.

Franz ppria.

Gr.Hardegg⁵⁶

G.d.C.

⁵⁶ Johann Ignatz Graf von Hardegg-Glatz und im Machlande (1772–1848), militar de carieră; colonel (1805), general-maior (1805), general-locotenent (1813), consilier aulic secret, general-comandant al Transilvaniei și, concomitent, al Galiției (1830), general de cavalerie (1831) și vicepreședinte al Consiliului Aulic de Război, apoi, din august 1834, președinte al Consiliului Aulic de Război, cf. Constant von Wurzbach, Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, vol.7, Viena, p. 359–362.

Nach Seiner kaiserlich-königlich apostolischen Majestät Allerhöchsteignen Befehle
Karl Ritter von Pidoll zu Quintenbach m.ppr.⁵⁷

3 1833 decembrie 3, Viena – Traducerea contemporană, în limba română, a „Rânduiei” breslei unite a meșteșugarilor din Caransebeș și de pe teritoriul Regimentului de infanterie de graniță nr. 13 româno-iliric.

Arhivele Naționale Caransebeș, *Corporația meseriașilor Caransebeș*, dosar 4/1833, f. 1–5. O copie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cu destule greșeli, se păstrează la Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Colecția Documente transilvănene*, pachetul VII, nr. 8, provenind din fosta colecție de documente prof. dr. Dimitrie Cioloca din Caransebeș.

Noi Franțisc Întâiul, din mila lui Dumnezeu Împăratul Austriei, Craiul Ierusalimului, al Ungariei, Bohemiei, Lombardiei și a Venedigului, al Dalmației, Croației, Slavoniei, Galiției, Lodomeriei și Illyriei, mare povățuitor al Austriei, ducsul Lotringhiei, Salisburghiei, Stiriei, Carintiei, Carnioliei, a Sileziei din sus și din jos, marele prinț al Transilvaniei, graf în Moravia, Habsburg și Tirol ș. c. l., cunoaștem aeve prin această grammată și facem tuturor cunoscut, precum spre cererea maistorilor în orașul Ștabului Caransebeș a Reghementului nostru Romano-Serbesc pentru slobozenia rădicării unui ținft⁵⁸ Sfatul Ostășesc⁵⁹ al Nostru, la arătarea comandiruitoriului ghenereal în Banat, a ghenerealului de cavalerie Andrei de Șneller⁶⁰, Noaoă au propus, cum că maisterii din sus-numitul oraș Caran-Sebeș spre a noastră milostivă plăcere se înmulțesc, însă cu însușită orânduială de meșteșug și cu ținftească dreptate încă nu sunt căștigați, și pentru aceia ei preaumilit au rugat, ca Noi la ocârmuitoriul împărat, craiu și domnul cel de acum să ne îndurăm, pre sus-numiții maistori prin o însușită preamilostivă grammată de ținft, de adevărați maistori să-i vestim și întru acest chip pre dânșii tuturor altor în Țările Noastre adevăraților maistori, manufactori, țehuri și soțietăți asemenea cunoscuți a fi să-i facem.

Întru milostiva luare de seamă cumpănind, precum așa plase de așezământuri și rândueli slujesc și folosesc spre înmulțirea cinstei dumnezeiești, spre binele și folosul Țerilor, precum și spre înmulțirea și ținerea purtării cei bune, și singur spre sporul ținfturilor de meșteșug, drept aceaia Noi spre aceasta prea aplecată propunere, sus-numiților maistori din orașul Ștabului Caransebeș a Reghementului de margine al Nostru Romano-Serbesc următoarea anume Rânduială de meșteșug și dreptate preamilostivește am slobozit, și adevă:

Întâi. Toți maistorii și manufactorii să facă între sine cu de la Noi preamilostiv privileghium rânduit singuristătători ținft în orașul de Ștab⁶¹ Caran-Sebeș și tuturor altor în Țerile noastre cu privileghium aflători maistori, țehuri și soțietăți asemenea să fie socotiți.

Așa mai departe, *al doilea*, sus-numiții maistori, deacă în vremea viitoare atâta se vor înmulți, că le va cădea cu greu ca toți numai la o Ladă împreună să vină, la aceasta Noi voim milostivește a slobozi, ca dintru dânșii, după aflarea Gheneral-Comandei Noastre din acea Țară⁶², ca și mai multe filialnice părți de ținfturi, precum dintru asemenea așa și dintru mai multe feliuri

⁵⁷ Karl Ritter Pidoll zu Quintenbach, consilier la Consiliul Aulic de Război; în 1843 i se acordă diploma de baron (Freiherr), Wurzbach, op. cit., vol. 22, Viena, 1870, p. 264.

⁵⁸ Din germ. *Zunft*, cu înțelesul de breaslă.

⁵⁹ Consiliul Aulic de Război.

⁶⁰ Andreas Ritter von Schneller (1755–1840), militar de carieră; general – locotenent (1813); comandant militar interimar al Banatului (1821–1822) și general-comandant al Banatului (1823–1836) până la pensionare.

⁶¹ Este vorba de Statul-Major al Regimentului de infanterie de graniță nr. 13 româno-iliric.

⁶² Este vorba de Comandamentul Militar General al Banatului.

de maisteri, fie de ce plasă ar fi, precum în Caransebeș precum și în toate locurile ceale aproape învecinate, dacă numai vor ceare ei a fi țehului din Caransebeși întrupat, să se poată face, însă într-o așa chip, ca aceste părți de ținut toate, de împreunăte filialei de ținut și nedespărțite mădu-lari a acestui de la Noi privilegheruit ținut văzute să fie, și așadar toți cei din Caransebeș și împrejur acum și în cea fuitoare aflători maistori (afară de cei țesători de pânză și țaign⁶³ făcători, de funii împlătitori și alți carii în toată Granița meșteșug de obște pentru hrană sau altă negoț-e-tărie din afară poartă, și care nicidecum nu se poate strâmtora) sau la acea numită Capitalnică⁶⁴ Ladă de Țeh sau la una din ceale cu aceaia împreunăte filialnică ladă de a scria să aibă.

Deci dar, *al treilea*, această a Noastră împărătească-crăiasă preamilstivă gramată de ținut într-o acea Capitalnică Ladă de Ținut carea să va rândui în Caransebeș și în al său original are a să păzi și a se ținea, iară împotrivă în filialele cele următoare dintrânsa, crezătoare copii să se dea afară și la adunările de acolo, mai puțin odată într-o an să se cetească, precum și întrânsa prescisele rânduiiale deplin să se păzească.

A patra. Îngăduim Noi pentru aceasta, ca maistorii de Graniță la acea Ladă la care se vor scria adecă, și la fieștecă filialnică ladă după cererea lipselelor lor și pentru ținerea rândului bun ale lor osebite adunări din vreme în vreme să țină, la fieștecă ladă în tot anul din mijlocul lor doi țehmaistori anume să aleagă, tineri de învățătură să primească și după aceaia carte despre învățământ (leerbrief⁶⁵) să le facă, și pentru sine spre acel sfârșit, precum la Lada cea de Căpetenie așa și la cele ce ar fi filialnice, a să face cu slobozeniia stăpânirii un pecet să pună și să-l poată și întrebuința.

A cincilea. Iară ce să atinge de primirea maistorilor noi, aceaia să atingă totdeauna de cătră socotința stăpânirii și precum aceștia, precât la cei streini atât și la cei casnici, osebit să se ia seamă la hârnicie, bărbăție și la alte bune însușiri a lor, și ca cel vrednic de primire așezarea lui de maistor să nu fie îngreioată nici prin mare plătire de bani, nici prin probe de mare cheltuieli, ci doară cea pentru maistorie după cum e prescristă și după cădînța să se măsoare sau deacă căutătorul ar fi sărac, măcar de tot să i se iarte, iară spre arătarea probei așa feli de lucrare să i se dea a face, care fără a avea mare cheltuială cu facerea lor, să se poată cunoaște și adevări numai însuș hârnicia și știința lui.

Așa și *al șaselea*. Șegârții⁶⁶ sau tinerii învățăcei să nu se țină spre lucruri de slujnici, spre lucruri numai de ceale casnice, spre ținerea pruncilor și spre altele de acestea să fie întrebuințați, ci de cătră maistorii lor așa bine trăbue să fie învățați, ca el încă în anul cel dintâi a învățării lor toate ceale de lipse ale meșteșugului să le poată cuprinde și înveațe. Pentru aceia șagârții după eșirea întâiului an, la adunările fieștecăroră meșteșuguri, prin cei doi țehmaistori după cuget să se examenuiască și pre toți maistorii carii într-o învățăturile lor se vor fi aflat lenoși, după starea încungiurării spre pierderea plății de învățătură să-i vestească, încă și pre șagârții lor altor maistori spre învățătură să-i dea, spre care stăpânirea tare a ținea să aibă.

Altminterea, *al șaptelea*, nici un maistor să nu se încumete șagârțul sau calfa altui la sine a-l izmomi sau șagârțul cel de la alt maistor fugit la sine a-l primi, sub pedeapsa măistorească și a stăpânirii.

Așa mai departe, *al optulea*, și o calfă, carele fără slobozeniia maistorului să va duce, va fi după el scrisore ștecbrief⁶⁷ anumită trimisă, ca pre el într-alte părți niciun maistor să nu-l ia la lucru.

⁶³ Din germ. *Zeug*, cu înțelesul de stofă.

⁶⁴ Cu înțelesul de *principală*.

⁶⁵ Din germ. *Lehrbrief*, cu înțelesul de *certificat de ucenicie*.

⁶⁶ *Ucenici*, în graiul românilor bănățeni.

⁶⁷ Din germ. *Steckbrief*, cu înțelesul de *scrisoare de dare în urmărire*.

Iară în contră, *al noalea*, când o calfă pentru plată sau pentru altceva de cătră maistorul său se află îngreonat, atuncea nu-i iastă oprit aceia la maistori, sau de va fi de lipse și la stăpânire a arăta, și atuncea maistorul acel să fie ținut pre calfă după dreptate a-l împăca.

Al zecelea. Fieștecare calfă se-ș (i) lasă cartea cea de vander⁶⁸ la locul cel proscris, pre sine cu numele și polecra⁶⁹ sa la Lada ținftului a se scriia, însă mai întâi când au venit, să se arate la gazda căși (i) sau la calfa cel mai bătrân, iar după aceeaia la maistorii cărora le trăbuiește calfă să fie purtat, și întru aceasta nici un maistor să nu fie mai ales decât altul, însă calfele acelea care vreun maistor prin scrisoare din alte părți sau cetăți singur și le capătă și vin, să fie numai a lui singur.

A unsprezecelea. Toți maistori (i) și calfele, după aflarea maistorilor și cu îngăduința stăpânirii, au a pune oarecâtiva bani în ladă, ca dintru aceia și din cei sus-arătați bani de la ștrafuri⁷⁰ calfelor celor bolnavi după puțință să să poată da căutare și ajutori spre însănătoșirea lor, precum și stăpânirea bani (i) aceștia și alți de aceștia în Ladă în tot anul după rânduială a revidirui și despre venitul și cheltuiala lor socoteală a lua va avea.

Al doisprezecelea. Toate comisionalnicile sau alte lucruri mari au de cătră maistori între sine a se împărți, așa ca lucrurile care nu sânt după contract făcute să se lasă afară și să să dea îndărăt.

Încă au, *al treisprezecelea*, țehmaisterii preste tot spre aceia să ia seamă și întru aceia de la stăpânire toată mâna de ajutori să aștepte, ca de cătră cei împreună maistori nu alte, fără numai nevătămate și nestricate materialuri să se cumpere, acelea cât e cu puțință cu prețul cel mai mic să se cumpere, și preste tot bun, de cinste și cu cuvi (i)ncios preț să se lucre, pentru ca acesta nu numai la toată țara, ci și maistorilor spre bine mearge și lăcuiori (i) țării să momesc, ca toate lipsele lor singur în țară să le cumpere și să le lucrează.

Pentru aceia, *al patrusprezecelea*, tot maisterul care face lucru rău sau pentru dânsul preț necuvi (i)ncios ceare, nu numai de la maistori ci și de la stăpânire – fiind de cineva pârât – iaste a-l pedepsi, și pârătoriul după dreaptă aflare în scutire să se pună.

Precum, *al cincisprezecelea*, nici un maistor altuia materialul să vindă sau oricum altminte-re se-l scumpească, numai fără iubirea de dobândă, omenește și vecinește să pășască.

Al șasăsprezecelea. Acești împreunați maistori au cu totul a se contenii de acelea și în alte țări a Noastre maistorilor oprite ospețe și desfătări, precum și de așa – numitele *Blae Montag*⁷¹, ci mult mai vârtos să se străduiască ca meșteșugul lor prin bună cruțare și stăruință în rădicare a-l aduce și niciodată fără de firea de față a unuia din partea stăpânirii numit comisari al Nostru vro capitalnică sau filială adunare să nu se țină, încă cu mult mai puțin vro Ladă a deschide să îndreznească, pentru că comisariul spre aceia în toată vremea are a căuta la rânduiala cea bună, la economie, înfrânare și la cădînța pedepsirii care acestea și la toate țehurile ceale cu milostivă privileghie câștigate în Țările Noastre sânt introduse. Lada să fie sub 3 încuitori ținută, dintră care una la comisariul, a doua la forșteherul mare⁷² și a treia la forștehărul de jos⁷³ are a se ținea.

A șaptesprezecelea. La adunări toate cu cuviință și cu măsurare să fie aduse și lucrate, lângă care toate svezile⁷⁴ și strigările să se împutineze și precum de cătră maistori așa și de cătră calfe comisariului stăpânirii datornică aplecăciune, cuviincioasă cinstire să i să arate preste tot, și în afară de adunările ținftești niciun maistor de cătră altul să fie neluat în seamă sau la cinste

⁶⁸ Din germ. *Wandern*, cu înțelesul de *peregrinare*.

⁶⁹ Astfel în text.

⁷⁰ Din germ. *Strafe*, cu înțelesul de *pedeapsă*.

⁷¹ Din germ. *Blaumontag* (în traducere literară: *lunea albastră*), cu înțelesul de *zi de chiul*.

⁷² Din germ. *Obervorsteher*, cu înțelesul de *șef superior*.

⁷³ Din germ. *Untervorsteher*, cu înțelesul de *șef inferior*.

⁷⁴ Plurarul cuvântului *sfadă*, adică *ceartă*.

vătămat. Pentru aceaia, toată sudalma și rușinarea, precum și învitarea, prescrierea, prigonirea și adunarea laolaltă a calfelor sub simțitoare trupească pedeapsă să oprească.

Al optsprezecelea. Când un maistor sau calfă de la rânduia adunare de maistori, la care maisorii cei ce nu lăcuesc în locul Ladei o dată într-un an au a fi, fără destulă pricină va rămînea, la l-a oară cu o măsurată punere de bani în ladă să fie pedepsit, iar dacă și mai departe împrotivitori se va arăta, atuncea stăpînirii spre mai aspră amănunțare să se înști (i)nțeză.

Așa se înțelege și, *al noăsprezecelea*, când cineva din ei fără adevărată pricină pre un răposat maistor în loc nu ar vrea a-l petrece la groapă sau,

Al 20-lea. Cineva în dumineci sau sărbători la dumnezeiasca slujbă nu ar merge sau în vremea slujbei fără cuviință ar sta, și așa mai departe.

Al 21-lea. Acest împreunat ținft vrând și alte bunuri obiceiuri între sine a introduce, care aicea nu sânt cuprinse, voim Noi milostivește a îngădui, ca ei acelea după cum vor afla și cu îngăduința stăpînirii a introduce să poată.

Pentru aceaia, Noi rânduim și întărim maistorilor din al Nostru de Graniță oraș al Ștabului Caransebeș, în Romano-Serbescu Reghiment, această rânduială de meșteșug și libertate cu împărătească-crăiască putere deplin, prin puterea gramatei aceștii așezăm, tare statornicim și voim, ca aceia pururea întru putere să fie și să rămână, și cei ce sânt întrupați maistori acestui împreunat ținft, cei de acum și cei fiitori, prin dânsa în cuviincioasă lucruri cu folos să se lucre și să întrăbuițază fără a fi de cineva în ceva oprit sau împiedicat, însă sub această chiară înaintere-ținere, ca așa feli de maistoresc așezămînt și libertate, după cum și mai sus s-au zis, după a Noastră milostivă plăcere și după lipsa vremii și după stările împrejur să se lasă a să înmulți sau înpuțina sau de tot rădica. Pentru care Noi poruncim tuturor stăpînirilor Noastre celor militarești și civile, precum altora tuturor ai Noștri slujitori, subpușilor și credincioșilor ori de ce vrednicie, slujbă și ființă va fi, prin aceasta precăt cu milostivire atât și intra-adins, ca ei pre acest anumit împreunat ținft a maistorilor din Caransebeș, precum și următorii lor, la această lor milostivește dăruită și întărită maistorească rânduială și libertate în pace a rămînea să-i lasă, cum s-au zis, cu folos să se bucure și să o întrebuițeaze, lângă aceia stăpîneaște să-i apere, să-i acopere și scutească, cu asuprele să nu-i scoale sau să-i nepăciuască, nici pre alții acestea a le face să sloboadă, iubită fieștecăruia să fie a Noastră grea nemilă și pedeapsă pre lângă un ștraf dă zeace marcuri de bani, care fieștecine de câte ori înpotrivă într-adins va lucre, jumătate Noaă în Erariumul Nostru, adecă în Casa Proventului, și altă jumătate celui vătămat, fără cruțare a plăti să fie îndatorat. Aceasta cugetăm Noi într-adins cu întărirea aceștii gramate, așa dată în a Noastră împărătească-crăiască capitalnică cetate de rezidenție, în Viena, în treilea Dechemvrie, al 18-lea sută și treizeci și treilea an, al împărăției Noastre al patruzeci și doilea an.

Franț m. p.

Graf Hardeg m.p.
Karl Rităr de Pidol Cvintenbah m.p.

4 <1833 sfârșitul lui decembrie – 1834 începutul lui ianuarie, Caransebeș> – Cuvânt de îndrumare adresat de Petru Biju, parohul ortodox al Caransebeșului, meseriașilor din breasla unită a Regimentului de graniță nr. 13 româno-iliric cu ocazia acordării de către împăratul Francisc I a statului de breaslă.

Arhivele Naționale Istorice Centrale București, *Colecția Documente transilvănene*, pachetul VII, nr. 13; copie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, provenind din fosta colecție de documente prof. dr. Dimitrie Cioloca din Caransebeș.

Când a Sa Maiestate Împăratul pre o comunitate sau soțietate de oameni, pentru niscari meriti sau pentru alte fapte de vitejie și de credință sfințitei Sale Măririi sau Patriei arătate, cu milostivă privileghie de cătră alte comuniteti prin rădicarea lor la o libertate sau cu alte drepteti deschilineaște, atuncea noi cinstim și lăudăm pre Împăratul și Craiul nostru pentru așa dreptate.

Însă când a Sa Maiestate pre o soțietate de oameni nici pentru o merită, ci numai pentru norocirea și mergerea înainte a lor cu așa privileghiumuri de către alte asemenea soțietăți îi deschilineaște, atuncea noi cunoaștem și cinstim pre dânsul pentru însuș bunătatea, mila și iubirea supușilor săi. Aceste din urmă împărătești bunăteți la vedem noi astezi și preste soțietatea maistorilor din orașul nostru Caransebeș arătate. Căci a Sa Maiestate, neprivind la alte osebite meriti, ci numai la pofa și rugăciunea maistorilor, socotind că le va vi mai bine și meșteșugul lor mai bine le va spori subt rânduiala ținftului, iubind și poftind tot binele credincioșilor supușilor săi, v-au dăruit această libertate și v-au făcut întru asemenea și asemenea drepteti în purtarea meșteșugurilor, v-au îngăduit după cum au și alți maistori prin alte cetăți și orase libere ale țărilor împărătești, pentru care noi astezi, înălțând jertvă Tatălui ceresc, am făcut mulțemire pentru că ne-au miluit cu așa bun, milostiv și de norocirea supușilor săi iubitori împărat, carele nu numai ca un domn, ci și ca un adevărat părinte grijește de supușii săi și toate le îngăduie, orice ar afla că le iaste spre folos și spre mergerea înainte a norocului lor, nu numai pentru cei ce sunt mai aproape, ci și pentru cei ce lăcuiesc la marginea Țărilor Sale.

Deci, făcând noi la Dumnezeu mulțemire pentru dăruirea cu așa bun și milostiv monarh, se cuvine și sântem datori mare mulțemire a arăta și însuș preainălțatului Împăratului și Craiului nostru Franțiscus Întâiul pentru părinteasca milă cu care astezi nu numai pre maistorii orașului acestuia, pre cei de acum și pre cei următori, ci și pre noi toți cari sântem împreună cu dânsii lăcuitori, foarte tare ne-am bucurat, nădăjduind că prin această preamilostivă Rânduială de Țunft nu numai maistorilor ci și noao tuturor ne va fi mai bine decât acuma. Care mulțemire atuncea va fi monarhului nostru spre plăcere, când vom arăta-o și în faptă, adecă când maistorii noștri se vor purta și vor împlini toate legile și rânduialele cele împărtășite în dăruitul privileghium care s-au cetit astezi în auzul tuturor și în tot anul la vremea sa se vor ceti între maistorii cei din Lada această însemnați, adecă când maistorii, ca creștinii cei buni și ca oamenii cei de omenie, se vor ține de relighia și creștinătatea lor, când în toată dumineca și serbătoarea beserica lui Dumnezeu vor cerceta și alte fapte bune vor împlini, când în toată vremea se vor arăta credincioși supuși preamilostivului Împăratului și Craiului nostru și toatei Casei Austricești, când vor fi credincioși, aplicați și ascultători întru toate stăpânirilor sale militărești și rânduitului comisariu, precum și ober- și interforșterilor⁷⁵ săi, când maistorii fieștecare al său meșteșug deplin, bun, frumos îl vor lucra și cu frumos preț îl vor vinde, așa ca să mai vadă lăcuitorii de aicea dânsii ceale trebuincioase a lucra decât din altă parte a și le câștiga, când din zi în zi se vor sârgui meșteșugurile sale a le înălța, a le cultiva și în starea cea mai bună a le duce, când vor sta

⁷⁵ Din germ. *Ober- und Untervorsteher*, cu sensul de *șefi inferiori și superiori*.
www.cimec.ro / www.muzeul-caransebes.ro

ca calfele lor în zile de lucru la vercștatul⁷⁶ și lucrul său cu sânguință să rămână, iară în zilzle de dumineci și sărbători, după ce au fost la sfânta Besearică, în pace și cu omenie să petreacă, când ei asupra șegârților⁷⁷ lor vor sta, ca meșteșugul lor deplin să înveațe și niciunuia lerbrif⁷⁸ nu va da până când nu va arăta adevărată și bună probă a meșteșugului ce au învățat ș.a., căci numai cu așa fapte bune vă veți arăta preamilostivului Împăratului nostru adevărat mulțemitori și numai de o mulțemire ca aceasta să va bucura și nu se va căi, că cu așa facere de bine v-au miluit.

Și nimenea să nu se înșeale, că a Sa Măiestate nu va ști cugetul vostru, iubiților maistori. Împăratul are mulți ochi și multe urechi. Iel veade și aude prin stăpânirile sale ceale mai înalte și mai de jos toate lucrurile și purtările supușilor săi. Dar tocma să-i scape ceva prin vreo tăinuire a nu auzi, Dumnezeu cel ce veade și știe, toate le aude, și așa credem că inima Împăratului iaste în mâna lui Dumnezeu și într-acolo se apleacă încotro Dumnezeu voieaște. Deci, să fie faptele noastre cât de ascunsă, Dumnezeu le veade, și deacă nu-i vor fi spre plăcere, ușor îi iaste a face ca la urechile Împăratului se vină și Împăratul, ca cel ce ște-au oprit dreptul de a mai îpuțina sau de tot a-ș (i) trage mila sa pentru o nemulțemire ca aceea, nu se va bucura, ci cu nerplăcere va arăta neîndestularea sa. Care nu dea Dumnezeu să fie și nici nu va fi, nu! Mai noao cade a ne fi pre grijă.

Cătră aceasta lui Dumnezeu și Împăratului făcută mulțemire, se cade mult se mulțemim și Exelenției Sale domnului comandirerului nostru ghenal, domnului Andreas de Șneler, ca celui ce puternic au ajutat la căpătarea acestui preamilostiv privileghium, după cum anume se pomeneaște de dânsul în privileghiumul cel căpătat spre viacinică aducere aminte. Așijderea și stăpânirea noastră de aicea cu bună petreacere ș-au așternut rugăciunea noastră la picioarele preaînălțatului Împărat, care de nu ar fi făcut, nu s-ar fi căpătat dorita poftă, deci fie și lor mare mulțemire de la noi nu numai în zioa de astezi, ci în toate zilele vieții, și rugăm pre atotputernicul Dumnezeu să-i dea sănătate, zile multe și norocoasă și împărăția cerului să-l învrednicească.

Părintele meu și domnul protopresbiter al nostru⁷⁹, lăsând mie⁸⁰ acest părintesc sfat, ca astezi aicea înaintea sfântului oltari să vi-l împărtășesc, și eu împreună cu toată preoțimea locului, bucurându-ne de norocirea voastră și de mila cea împărătească, vă poftim din adâncul inimii, ca această preamilostivă rânduială așa să vă norociți și să vă folosiți, ca preaînălțatul Împărat al nostru de voi și de următorii voștri acum și după moarte fericiți să vă facă.

Să cântăm toți: Doamne, ține pre Împăratul, pre a nostru bun crai Franț!

⁷⁶ Din germ. *Werkstatt*, cu înțelesul de *atelier*.

⁷⁷ *Șăgârț*, cuvânt din graiul românilor bănățeni cu înțelesul de *ucenic*.

⁷⁸ Din germ. *Lehrbrief*, cu înțelesul de *certificat de ucenicie*.

⁷⁹ Ioan Tomici (1771–1839), protopop ortodox al Caransebeșului (1804-1839).

⁸⁰ Petru Biju (1778–1836), parohul bisericii-catedrale cu hramul Sf. Mare Mucenic Gheorghe din Caransebeș între 1804 și 1836.

DIE “HANDWERKSORDNUNG” VOM JAHRE 1833 FÜR DIE
VEREINIGTE ZUNFT AUS KARANSEBESCH UND DEM BEZIRK DES
WALLACHISCH-ILLYRISCHEN GRENZREGIMENT NR. 13.
(Zusammenfassung)

In der 1766 bis 1774 schrittweise aufgestellten Banater Militärgrenze galten anfangs die im kroatischen und slawonischen Militärgrenzgebiet gültigen Regelungen hinsichtlich der Gewerbe und des Handels. Ergänzt wurden diese durch verschiedene Weisungen und Vorschriften des Hofkriegsrates, die eine Zusammenschliessung der Handwerker beider Banater Grenzregimenter (das Deutsch-banater mit dem Sitz in Pantschowa und das Wallachisch-illyrische mit dem Sitz in Weisskirchen) zu je einer vereinigten Zunft beabsichtigten. Derartige Zünfte, mit entsprechenden nach kroatisch-slawonischen Muster versehenen Zunftregelungen, sind lediglich in den 1777 in Weisskirchen und 1794 in Pantschowa aufgestellten Militär – Kommunen gebildet worden (1794 bis 1797 bestand in Pantschowa und Weisskirchen eine gemeinsame Zunft).

Karansebesch, das ein Schattendasein der einstigen Stadt aus dem 15–17. Jahrhundert führe, wurde erst 1783 mit anderen 13 Dörfern aus der Umgebung dem wallachisch – illyrischen Grenzregimentsbezirk einverleibt. Der noch schlicht als Grenzgemeinde bezeichnete Ort zählte 1785 kaum etwas über 1500 Einwohner und schaffte es zum Durchbruch erst zwei Jahrzehnte später: 1803 wurde hier der Stab des Wallachisch-illyrischen Grenzerregimentes Nr. 13 von Weisskirchen verlegt. Als Stabsort verzeichnete Karansebesch sowohl einen demographischen als auch wirtschaftlichen Aufschwung. Über das Bestehen einer Handwerkerzunft aus dieser Zeit ist uns aber bisher nichts bekannt. Jedenfalls wurde die Tätigkeit der dortigen Handwerker durch die allgemeine Grenzverfassung vom 7. August 1807 und durch verschiedene Weisungen seitens des Hofkriegsrates geregelt. Das beständige Anwachsen der Handwerkeranzahl sowohl im Stabsort selbst als auch in den Ortschaften des Regimentsbezirkes führten dann zu deren notwendigen Zusammenschliessung zu einer Zunft. Bemerkt sei aber, dass die dortigen Handwerker allem zuvor die lokalen Notwendigkeiten, ganz besonders jene des Militärs, decken mussten, wobei die häuslichen Wirtschaften der Grenzer das Wesentliche lieferten.

Auf Drängen der Karansebescher Handwerker, vom Regimentskommando und auch vom Banater Generalkommando beim Hofkriegsrat tätig unterstützt, erreichte man am 3. Dezember 1833 das Gewünschte: Kaiser Franz I. unterzeichnete die “Handwerksordnung und Zunftbefugnis” der „privilegierten selbständigen” Zunft im Stabsort Karansebesch und auf dem Gebiet des wallachisch-illyrischen Grenzerregimentes Nr. 13. In der 21 Artikel zählenden Privilegialurkunde – deren Originaltext in deutscher Sprache, mit einer zeitgenössischen Übersetzung ins Rumänische im Anhang veröffentlicht wird – ist den wesentlichsten Fragen des Zunftlebens Rechnung getragen. So sind hier Bestimmungen über die Verpflichtungen der Meister, über die Ausbildung der Gesellen und Lehrlinge u.dgl. zu finden. In Vergleich zu den Zunftprivilegien auf dem Gebiet der Banater Komitate gleicht aber die Karansebescher „Handwerksordnung” eher einer Militärvorschrift, denn alle wesentlichen Entscheidungen der Zunft müssen vom beigegebenen Militärkommissar begutachtet und manche Anliegen oder Disziplinarverfahren sogar vom Regimentskommando entschieden werden. Man kann behaupten, dass die Karansebescher Zunft *mutatis mutandis* als faktische Verlängerung der Militärgewalt im Wirtschaftsleben der Banater Militärgrenze zu betrachten ist.

Die vereinte Karansebescher Handwerkerzunft wurde mit kaiserlichen Beschluss vom 20. Dezember 1859, der schon durch die allgemeine Grenzverfassung vom 7. Mai 1850 angekündigt worden war, aufgelöst. Die dortigen Handwerker schlossen sich zu verschiedenen Fachverbänden zusammen, die 1875 in die entsprechenden Handwerkervereine der Banater Komitate aufgenommen worden sind.